

Een hard hart

Al lezend in *Les Liaisons Dangereuses* van Pierre Choderlos de Laclos wordt de lezer gegrepen door een gevoel dat nog het best te omschrijven valt als ontzetting. Het valt nauwelijks te geloven dat de twee drijvende krachten achter het verhaal, Valmont en Merteuil, zo in en in slecht zijn. Toch raakt de lezer gefascineerd. Een fascinatie die dicht tegen bewondering aan staat, maar ook verband houdt met gevoelens van lust en misschien zelfs leedvermaak. De lezer zelf is vanzelfsprekend een onberispelijk iemand. Of in ieder geval iemand die probeert een goed mens te zijn. Waarom dan toch die fascinatie voor het immorele?

Morele vraagstukken spelen al ruim vijftienduizend jaar een belangrijke rol in de westerse filosofie. Doorgaans zijn de filosofen in kwestie gericht op de vraag: "hoe wordt ik een goed mens". Een vraag waarbij uitgegaan wordt van een goede manier van leven en een slechte manier van leven. De christelijke moraal, die met de groeiende invloed van de kerk vanaf het jaar 500 alom geaccepteerd raakte, gaf daar mede vorm aan. Er was een absoluut Goed, een absoluut Kwaad en het handboek hiervoor was de Bijbel.

Maar toen kwam de Verlichting. Het wetenschappelijk denken raakte langzaam losgekoppeld van het geloof. Mede hierdoor ontstond in de loop der tijd ruimte voor de nihilistische denker Friedrich Nietzsche. Eén van de dingen die hij deed was de christelijke moraal ernstig onder druk zetten. In 1886 rekende hij af met het idee van één Goed en één kwaad in zijn werk "Voorbij goed en kwaad". Daarin maakte hij onderscheid tussen een *herenmoraal* en een *slavenmoraal*. De eerste vorm van moraal was volgens hem gekoppeld aan mensen, niet aan handelingen. Goede mensen zijn voorname, trotse lieden, die tradities in ere houden: "De mens van het voorname type is *zelf* waardebepalend, hij heeft geen goedkeuring nodig, hij oordeelt 'wat voor mij schadelijk is, is schadelijk als zodanig". Daartegenover stelde Nietzsche de *slavenmoraal*, die in essentie een nuttigheidsmoraal is. De onderdrukten kijken met afgunst naar de positie die de heersers bezetten. Deze afgunst vormt de oorsprong van het onderscheid tussen Goed en Kwaad. De eigenschappen van de soevereine heersers worden beschouwd als Kwaad. Elke bescherming tegen het lijden van de onderdrukten, dat voortvloeit uit het gedrag van deze lieden met een hard hart, wordt omarmd als het Goede: medelijden, gediensigheid, hulpvaardigheid. De *slavenmoraal* is in essentie een nuttigheidsmoraal die de zwakkeren beschermt. Alleen zo is een samenleving mogelijk waarin iedereen zich kan ontplooiën. Een goed mens is een ongevaarlijk mens. De slaaf wil niet langer geketend worden, de slaaf verlangt naar vrijheid. Naar soevereiniteit. Een soevereiniteit die de heersende klasse altijd binnen handbereik heeft.

Nietzsche verbond met dit werk het besef van moraliteit aan de mate van soevereiniteit die de mens over zijn eigen leven heeft. George Bataille (1897-1963) maakte dit later tot één van de kernthema's van zijn werk. Bataille stelde dat de mens het goddelijke kon benaderen door het overstijgen van taboes. Hij werd dan ook niet voor niets de filosoof van het Kwaad genoemd. Zijn werk zette mensen ertoe aan bewust de grenzen van Goed en Kwaad te overstijgen. Juist in het overwinnen van het taboe – datgene dat aangemerkt wordt als het Kwaad – vindt de mens die andere kant van zichzelf die hem volledig mens maakt. Door het taboe te overstijgen, door boven elke vorm van moraliteit te staan, is de mens in staat zijn verloren soevereiniteit te herwinnen. De mens keert hiermee terug naar zijn dierlijke staat. Een dier kent geen goed of kwaad. Het dier beredeneert niets en handelt vanuit zijn directe impulsen: eten, drinken, vechten, neuken, vluchten. Het dier is daarmee werkelijk vrij. Meester over zichzelf.

Dat dierlijke gevoel herkennen we tijdens het lezen van *Les Liaisons Dangereuses*. Het gevoel van vrijheid, macht, soevereiniteit. De lezer is de slaaf, die vol afgunst naar de vrijheid van de meesters kijkt. Een vrijheid die inderdaad bewust opgegeven is om een samenleving van gelijken mogelijk te maken. Een offer waar bijna niemand spijt van zal hebben. Maar het dier in ons wordt ergens toch aangesproken en brult om losgelaten te worden.